

УДК 657.01:368.01

БУХГАЛТЕРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ

І.А. Панченко, к.е.н., доцент

Ж.В. Прокопенко

Житомирський державний технологічний університет, Житомир, Україна

Нині з боку страхувальника, інвестора, кредитора та інших суб'єктів проявляється інтерес до діяльності страхової компанії. Основним об'єктом зацікавленості є сформовані страхові резерви страховика, що визначають його фінансову надійність та стійкість страхової компанії в усіх можливих рейтингах (щорічні огляди Нацкомфінпослуг, рейтинг страхових компаній Insurance Top, Ліга страхових організацій України, Форіншуер та інші). Тобто основна інформація, яка висвітлюється у цих рейтингах пов'язана із сформованими страховими резервами, на яку звертає увагу звичайний користувач, не обізнаний зі специфікою галузі страхування, тому доцільним є дослідження сутності страхових резервів з економічної та облікової позицій для усунення неконвенційності понятійного апарату бухгалтерського обліку страхової компанії з метою підготовки необхідної інформації як для зовнішнього так і для внутрішнього користувача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження страхових резервів страхових компаній у свої працях приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені: М.М. Александрова, А.Л. Баранов, О.В. Баранова, В.Д. Базилевич, О.Д. Вовчак, О.О. Гаманкова, А.А. Гвозденко, В.С. Лень, Ю.О. Махортов, С.С. Осадець, В.Й. Плиса, В.С. Приходько, В.М. Фурман, В.В. Шахов, Т.В. Яворська та інші. Поняття страхових резервів у свої працях виокремлювали такі вчені як В.Е. Янов, О.С. Рабий, В.В. Шахов, Є.В. Коломін, С.Л. Єфімов та інші. Не зменшуючи важливість здійсненої роботи та цінність одержаних результатів науковцями, необхідно поглибити дослідження сутності страхових резервів для потреб бухгалтерського обліку.

Враховуючи вище викладене *метою статті* є визначення сутності страхових резервів для організації та методики їх облікового відображення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З появою перших страхових компаній (спеціальні установи) економічний зміст поняття «резерв» наповнювався та розширювався. Як видно з рис. 1, в давнину вже було сформовано основний характер та зміст поняття «резерв», але сам термін не вживався. Перше застосування терміну «резерв» можна знайти у французькій і латинській мовах: з французької мови слово «*reserve*» перекладається як «запас», а з латинської –

Панченко І.А., Прокопенко Ж.В. Бухгалтерська інтерпретація сутності страхових резервів.

В статті досліджено неконвенційність понятійного апарату бухгалтерського забезпечення діяльності страхової компанії. Запропоновано авторський підхід до трактування сутності страхових резервів для цілей бухгалтерського обліку.

Ключові слова: страхові резерви, страхові фонди, страхова компанія

Панченко І.А., Прокопенко Ж.В. Бухгалтерская интерпретация сущности страховых резервов.

В статье исследована неконвенционность понятийного аппарата бухгалтерского обеспечения деятельности страховой компании. Предложен авторский подход к пояснению сущности страховых резервов для целей бухгалтерского учета.

Ключевые слова: страховые резервы, страховые фонды, страховая компания

Panchenko I.A., Prokopenko Zh.V. Accounting interpretation of the essence of insurance reserves.

In the article defined inconsistency concepts to accounting provision of activity of insurance company. An author's approach to the interpretation of the nature of insurance reserves for accounting purposes have been proposed.

Keywords: insurance reserves, insurance funds, insurance company

«*reservare*» означає «економити, зберігати» [2]. Резерв – поняття, часто вживане в повсякденній мові, наукових економічних виданнях, практичній діяльності підприємств. Цей термін має значне смислове навантаження. Кожен автор намагається

розкрити зміст терміну «резерви» відповідно до специфіки своєї галузі знань, в процесі реалізації прикладних завдань бухгалтерського обліку, контролю, фінансового менеджменту та страхування.

Рис. 1. Еволюція розвитку страхування та підходів до формування резервів страховика

В наш час залишаються дискусійними багато підходів до визначення резервів. У першу чергу, саме поняття резервів трактується по-різному. Існування різних підходів у багатьох випадках призводить до невизначеності в оцінці їх економічного сенсу, оскільки резерви розглядаються з різних точок зору, різних позицій: позиції держави, регіону, окремої галузі, підприємства. Різні трактування призводять до складностей у фінансуванні резервів, нераціонального використання прибутку. У більш широкому сенсі цього слова резервами вважаються невикористані можливості підвищення ефективності виробництва. Виявлення резервів в такому розумінні та визначення реальних шляхів і термінів їх мобілізації є одним з головних завдань економічного аналізу діяльності всіх господарських ланок. Такого визначення поняття «резерви» дотримуються багато авторів. З цього можна зробити висновок, що резерви як запаси і як можливості підвищення ефективності виробництва – це різні поняття. Характеристику резервам давали економісти-бухгалтери, торкаючись різних аспектів цієї проблеми та надаючи поняттю «резерв» іншого сенсу, а саме розглядали його як особливий об'єкт обліку. Наведемо ряд їх визначень. Так, Я.В. Соколов [9] вважає, що «резерви є накопиченням для покриття очікуваних і чітко визначених витрат підприємства». Бабаєв Ю.А. вважає, що «резерви створюються для уточнення оцінки окремих статей бухгалтерського обліку та покриття майбутніх витрат і платежів» [3].

Бетге І. стверджує, що «резерви – це пасивні статті для відображення певних обов'язків організації, які точно не встановлені за обсягом або змістом на звітну дату, а витрати, що лежать у їх основі, повинні (або можуть) бути віднесені до періоду виникнення цих обов'язків» [3].

Таким чином, резерв являє собою приховану, неявну витрату. Але саме витрата, тому що резервні кошти не можна використовувати на інші цілі, а прихована – з тієї причини, що кошти при цьому не витрачаються негайно, а тимчасово залишаються в розпорядженні підприємства (реальні витрати виникають у майбутньому в результаті прояву наслідків реалізації ризиків, притаманних господарській діяльності організації в цей час). Однак резерв використовується також для покриття реальних і відображених в бухгалтерському обліку витрат, які тим не менше можна назвати неявними, тому що вони пов'язані не стільки з виникненням прямих витрат, скільки зі скороченням активу організації. Всі види резервів повинні чітко регламентуватися (порядок утворення та використання на передбачені цілі) [4]. Оскільки резерв є неявними витратами, то виникає питання джерел покриття резерву.

У науковій літературі з економічної теорії та страхової справи виділяють страхові, резервні та інші фонди, що створюються відповідно до зазначених цілей, серед яких передбачається відшкодування збитків від настання випадкових подій, стихійних та неминучих соціальних проблем.

Аналіз дефініцій «страхові резерви» показав, що автори економічних та юридичних словників

схиляються до розуміння під страховими резервами фондів, створених страховиками для здійснення страхових виплат.

На правовому рівні страхові резерви визначає лише Нацкомфінпослуг (в минулому Держфінпослуг), оскільки є наглядачем за страховою діяльністю, а щодо Закону України «Про страхування», то їх визначення там відсутнє. Тому, на нашу думку, розробити нормативно-правовий документ, який би регулював категорійно-понятійний апарат страхової діяльності з урахуванням усіх специфічних її об'єктів, таких як страхові резерви.

Спеціалізований Словник страхових термінів [8], стверджує, що «страхові резерви» – це система фондів, створених залежно від видів страхування, для здійснення виплат в майбутньому. Це визначення є подібним до попередніх джерел.

Багато авторів спеціалізованої літератури стверджують, що «страхові резерви» – це грошові кошти або грошові фонди, страховика, які формується для здійснення страхових виплат при настанні страхового випадку.

Тому актуальним є дослідження поняття «фонди» та «резерви» з метою порівняння їх розуміння. Аналіз змісту термінів «фонд» і «резерв», як показують словники та енциклопедії не однакові. В основному «Фонд» визначають як ресурс чи запас, який має цільове призначення, використовується з якоюсь метою, а «резерв» – запас, який зберігається для використання у разі потреби.

Здійснивши порівняльний аналіз дефініцій «фонд» і «резерв» можна зробити такий висновок, що страховий резерв не може називатись страховим фондом, оскільки, це кошти, які страховик буде використовувати при настанні страхового випадку для виплати страхового відшкодування, тобто кошти зберігаються, а у разі потреби використовуються.

Науковець О.С. Рабий [7] у своїй дисертації аналізувала наукову літературу, у результаті зробила висновок про існування декількох понять, які характеризують виникнення та реалізацію страхових відносин. Це – страховий фонд, страхові резерви, фінансові ресурси страховика. Науковець пропонує під страховими резервами розуміти частину страхового фонду, яка утворюється залежно від видів страхування з метою гарантії майбутніх страхових відшкодувань і страхових сум. Поняття «страховий фонд» є ширшим, ніж поняття «страхові резерви». При цьому категорії «страхові резерви» і «страхові фонди» є підпорядкованими відносно категорії «фінансові ресурси» [7]. У науковій літературі досі немає єдиної думки щодо визначення фондів та резервів, також немає чіткого розмежування цих термінів. Окрім того, визначенню цих понять не приділяється значна увага. У своїй дисертації І.М. Вигівська [1] проаналізувавши підходи вчених до тлумачення понять «фонд» і «резерв», виділила три протилежні позиції, до яких прийшли науковці,

що проводили дисертаційні дослідження за даним напрямом, погодившись з С.М. Дячек [5] і Ю.Н. Лачіновим [6]. На думку І.М. Вигівської, всі резерви, які формуються та відображаються в бухгалтерському обліку підприємств є фінансовими, можуть мати різні джерела утворення (витрати або прибуток, інший капітал) та виражені лише у грошовому вимірнику та використовуються за цільовим призначенням їх створення.

Керуючись обґрунтованою позицією С.М. Дячек [5], Ю.Н. Лачінова [6] та І.М. Вигівської [1], що «фонд» є ширшим за поняття «резерв», слід саме в такому трактуванні застосовувати і в страховій діяльності. Це визначатиме джерела формування фонду. Таким чином, з вищенаведеного можна зробити висновок, що фонд є економічною категорією страхування, а резерв поняттям, оскільки резерв є частиною фонду.

Щодо страхового фонду та страхового резерву – то ці поняття є складовими економічної категорії «фонд». Проте, ототожнення цих понять призводять до викривлення їх змісту. Тому під страховим фондом ми розуміємо ту частину грошових коштів, отриманні у вигляді надходжень, які є власністю страховика та призначені для безперервної особливої діяльності страховика; страхові резерви – це резерви, які мають грошове вираження і призначені для виконання зобов'язань страховика у вигляді виплати страхового відшкодування при настанні непередбачуваних подій. Отже, з вищенаведеного випливає, що страхові резерви – це частина залученого або страхового фонду страховика, яка призначена для покриття збитків від настання страхового випадку.

Страхові резерви є специфічним об'єктом бухгалтерського обліку, оскільки вони мають облікове вираження на рахунках бухгалтерського обліку. Таким чином, страхові резерви слід вважати обліковою категорією.

У бухгалтерському обліку страхові резерви є абстрактним поняттям, що частково підкреслює те, що вони можуть виступати як категорія в обліку. Авторський підхід до трактування сутності страхових резервів з економічної та бухгалтерської точок зору наведено на рис. 2.

Як видно рис. 2, фонд є ширшим поняттям, ніж резерв, та вказує на те, що страхові резерви це частина фонду, з економічного підходу.

Отже, з точки зору бухгалтерського обліку суть категорії «страхові резерви» змінює своє змістовне наповнення. Таким чином, для потреб бухгалтерського обліку страхові резерви виступають фінансовими зобов'язаннями страховика перед страхувальниками за укладеним договорами страхування. Особливість страхових резервів полягає в тому, що вони є залученими коштами страховика, що в майбутньому перетворюються на власний капітал або виплачуються страхувальнику за укладеним договором страхування.

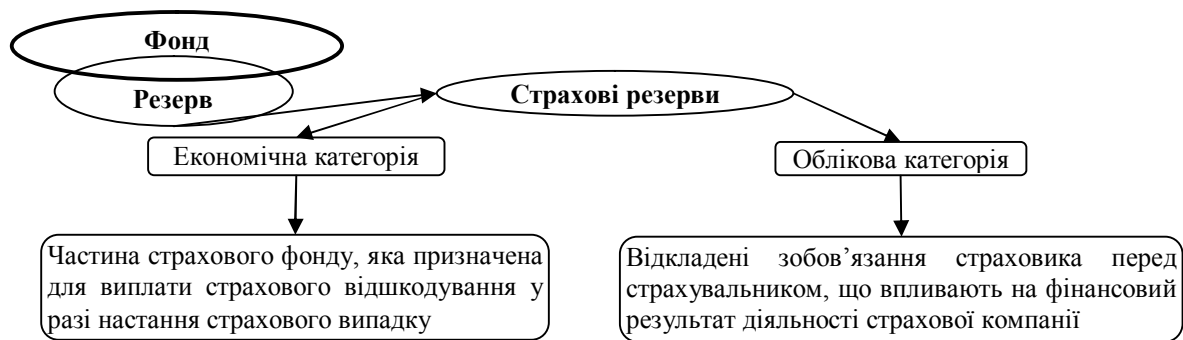

Рис. 2. Економічна та облікова категорії страхових резервів

У даному світі необхідно скористатися позицією В.Е. Янова [11], який стверджує, що в основі розрахунку страхових резервів лежить оцінка невиконаних зобов'язань страховика, розмір страхових резервів змінюється адекватно збільшенню чи зменшенню страхової відповідальності. Таким чином, страхові резерви можуть збільшуватися пропорційно збільшенню зобов'язання страховика за договорами.

Висновки

На основі аналізу підходів до визначення сутності страхових резервів виявлено розбіжності у трактуванні поняття «фонд» та «резерв», «страховий фонд» та «страховий резерв» є їх співвідношення. Наявність категоріально-понятійної неузгодженості в частині визначення сутності «страхових резервів» зумовили необхідність уточнення

відповідного понятійного апарату. Встановлено, що з економічної точки зору страхові резерви – це частина страхового фонду, що призначена для виплати страхового відшкодування у разі настання страхового випадку. Категорію страхових резервів з точки зору бухгалтерського обліку запропоновано розуміти як частину залучених страхових платежів, що призначена для виконання зобов'язань страховика перед страхувальником за договорами страхування, що характеризується як невідкладні зобов'язання страховика перед страхувальником та впливають на кінцеві фінансові результати діяльності страхової компанії. Обґрунтування страхових резервів як облікової категорії надають можливість ідентифікувати їх як об'єкт обліку у складі зобов'язання страховика, а також забезпечити їх стабільне фінансування.

Список літератури:

1. Вигівська І.М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / І.М. Вигівська; Житомир. держ. технол. ун-т. — Житомир, 2010. — 21 с.
2. Вобль К.Г. Основы экономики страхования / К.Г. Вобль. — К., 1915. — С. 67.
3. Гаманкова О.О. Концепція «Страхового фонду суспільства» в сучасній вітчизняній теорії страхування / О.О. Гаманкова, О.В. Мурашко, О.В. Димніч // Збірник наукових праць. — 2011. - № 17. — с.51
4. Гаманкова О.О. Облік і аудит у страхових організаціях: навч.-метод. посіб [для самост. вивч. дисц] / О.О. Гаманкова. — К.: КНЕУ, 2005. — 183 с.
5. Дячек С.М. Формування резервів як методу захисту від ризиків: Тезиси и тексты выступлений на V-ой Международной научной конференции [“Концепции развития бухгалтерской профессии: теория и практика”] / С.М. Дячек / Міністерство освіти і науки України, Житомирський державний технологічний університет. — Житомир: ЖДТУ, 2006. — 136 с. — С. 111-113.
6. Лачинов Ю.Н. Бухгалтерия экономики : междисциплинарное учебное пособие для студентов / Ю.Н. Лачинов. — М.: Компания Спутник+, 2002. — 124 с.
7. Рабий О.С. Управління страховими резервами страховика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.С. Рабий. — Одеса, 2006. — 23 с.
8. Словник страхових термінів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://insured.com.ua/slovar/972-straxovye-rezervy-straxovi-rezervi-insurance-reserve.html>

9. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
10. Суботенко Т.С. Страхові резерви як облікова категорія / Т.С. Суботенко // Тези XXXVI науково-практичної міжвузівської конференції, присвяченої Дню науки, 12-13 трав. 2012 р.: тези доповідей. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – Т. II.
11. Янов В.Э. Инвестиционная деятельность страховых компаний: принципы организации, регулирование и оптимизация: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / В.Е. Янов. – Санкт-Петербург, 2001. – 169 с.

Надано до редакційної колегії 30.05.12.

Панченко Інна Анатоліївна / Inna A. Panchenko
panchenkoinna@ukr.net

Прокопенко Жанна Володимирівна / Zhanna V. Prokopenko
Tan4ikkk@i.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Бухгалтерська інтерпретація сутності страхових резервів [Електронний ресурс] / І.А. Панченко, Ж.В. Прокопенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 2 (3). – С. 136-140. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opi.ua/n3.html>